

УДК 338.432:330.341.1

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.39758

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

© Ю. Є. Кирилов

В умовах глобалізації та конкуренції на світовому ринку продовольства розвиток аграрного сектору національної економіки має забезпечуватися за рахунок ефективного механізму інноваційної діяльності. В статті розкрито питання розвитку та удосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного забезпечення аграрного сектору національної економіки як основи підвищення його конкурентоспроможності; активізації інноваційної діяльності, визначення перспективних форм та напрямів її реалізації, джерел фінансування

Ключові слова: аграрний сектор, інновації, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, розвиток, глобалізація, механізм, економіка

In a globalized and competitive global food market development of the agricultural sector of the national economy should be ensured through effective mechanism of innovation activity. The article reveals the development and improvement of organizational and economic mechanism providing innovative agricultural sector of the national economy as the basis for improving its competitiveness; promotion of innovative activities, identifying promising forms and ways of its implementation and funding sources

Keywords: agricultural sector, innovation, innovation activity, competitiveness, development, globalization, mechanism, economy

1. Вступ

Процеси глобалізації та європейської інтеграції, кризові явища в національній економіці диктують необхідність посилення інноваційної активності господарюючих систем. Нагальною є потреба кардинальних змін у формуванні та підтримці конкурентоспроможності національного аграрного сектору в системі світового господарства шляхом впровадження відповідних заходів. Провідну роль у цьому процесі мають відігравати інноваційні перетворення. Забезпечення продовольчої безпеки та конкурентоспроможний розвиток аграрного сектору вимагає повноцінного переходу до інноваційного типу економіки, орієнтованого на підтримку високотехнологічного сільськогосподарського виробництва. При цьому стратегічним пріоритетом є не тільки модернізація технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва, а й зміна галузевої структури, форм організації виробництва та методів управління.

2. Постановка проблеми

Сучасний стан аграрного виробництва як загалом у державі, так і в більшості її регіонів характеризується зниженням продуктивності сільськогосподарських угідь та тварин, загостренням проблем зайнятості сільського населення та фінансового забезпечення аграрного сектора, низьким рівнем конкурентоспроможності продукції та рядом інших проблем. Вищевикладене призводить до висновку про необхідність реалізації адекватних змін в аграрному секторі, спрямованих на виведення його зі складного економічного становища, зокрема переведення галузі на інноваційну модель розвитку [1]. Актуальними залишаються питання розвитку та удосконалення організаційно-економічного механізму інноваційного забезпечення аграрного сектору національної еко-

номіки як основи підвищення його конкурентоспроможності; активізації інноваційної діяльності, визначення перспективних форм та напрямів її реалізації, джерел фінансування.

3. Огляд літератури

Розвиток інноваційного процесу в аграрному секторі національної економіки досліджували такі економісти-аграрники, як С. Володін [2], В. Геєц [3], Ю. Лузан [4], Ю. Лупенко [5], С. Тивончук [6], О. Шубравська [7, 8] та ін. У зарубіжній економічній літературі процеси формування і реалізації інноваційних стратегій розглядаються в роботах таких вчених, як: І. Ансофф, К. Боумен, А. Ван де Вен, П. Дойл, П. Йонгте, Дж. Кей, П. Лемерл, Дж. Міше, Л. Мор, Н. Олівер, М. Пол, В. Санто, Б. Роджерс, Р. Ротвелл, А. Стрікленд, А. Томсон, С. Фриман, Й. Шумпетер.

З огляду на динаміз зовнішнього та внутрішнього середовища, особливості господарювання вітчизняних товаровиробників, нереалізованість моделі інноваційного розвитку національної економіки питання підвищення ефективності агровиробництва та розвитку аграрного сектору за рахунок використання інновацій потребують подальших досліджень.

4. Сучасний стан інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України, заходи щодо її активізації та розвитку

Економічне зростання суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки, інтенсивне та економічно обґрунтоване впровадження інновацій у виробництво та агроінновацій, зокрема, можливе за умов формування та затвердження на державному рівні комплексу взаємопов'язаних галузевих інноваційних програм і проектів; фінансового та матеріаль-

ного забезпечення наукової і науково-технічної сфери; створення інституційного середовища для здійснення і впровадження результатів наукових; створення ефективних конкурентоздатних інформаційних центрів; забезпечення контролю за використанням інновацій, визначення їх доцільності та відповідності екологічним, технічним та іншим вимогам.

Для розв'язання в Україні окреслених завдань необхідно задіяти комплекс механізмів державного регулювання, який би включав заходи як економічного, так і організаційного та соціального характеру. Серед них найважливішими є підвищення до обґрунтованого рівня обсягів державної підтримки наукових досліджень і освоєння їх результатів в агропродовольчому виробництві; формування у межах національної аграрної інноваційної системи ефективної інфраструктури (зокрема, у вигляді особливих агро-економічних зон, агротехнопарків, інформаційних центрів тощо); створення національної системи інформаційних і консультаційних послуг для сільськогосподарських виробників щодо наявності агроновацій та можливостей їх використання; формування системи підготовки спеціалістів галузі, здатних адекватно сприймати і впроваджувати на практиці новітні розробки [8].

Впровадження агроінновацій, що реалізуються в аграрній сфері забезпечують прирощення економічного, екологічного і соціального ефектів. Специфіка агроінновацій полягає у використанні в інноваційному процесі (як і в сільсько-господарському виробництві) природних факторів і компонентів (тварин, рослин), які при цьому виступають і безпосередніми об'єктами агроінноваційної діяльності. Крім того, особливістю аграрних новацій є те, що їх впровадження не виступає абсолютною гарантією підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції та зростання її частки на ринку. У періоди перевищення пропозиції продукції над попитом на неї інновації допомагають, зокрема, знизити ціни, поліпшити якість і тим самим сприяють зростанню конкурентоспроможності, а в неврожайні роки важливість інновацій зумовлюється, насамперед, необхідністю поліпшити екологічну складову сільськогосподарської діяльності та нищити аграрний ресурсний потенціал. У такому контексті основними завданнями інноваційного розвитку вітчизняної агропродовольчої сфери є її техніко-технологічна модернізація, забезпечення ресурсозбереження в галузі, підвищення якісних характеристик виробленої продукції, поліпшення екологічної складової сільськогосподарського розвитку [7].

Найвищого рівня конкурентоспроможного розвитку досягають ті економічні системи конкурентні взаємовідносини у яких і між якими переведені у площину інновацій. Однак, слід відмітити, що при переході на такі засади розвитку виключно важливу роль відіграють інституційні чинники, а особливо рівень модернізації технологій управління економічним розвитком з боку державних та місцевих органів виконавчої влади та самоврядування [9]. Саме активізація їх діяльності в напрямі підвищення рівня конкурентоспроможності є рушійною силою цього ме-

ханізму. Дотримання цього імперативу в умовах трансформаційних змін має здійснюватися через формування не лише ефективної інвестиційно-інноваційної політики, а й водночас шляхом реалізації соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку, створення ефективної ринкової системи. Відповідно до встановлених імперативів конкурентоспроможного розвитку слід визначити базові принципи їх реалізації.

В цих умовах дієва інноваційна політика є важливим принципом забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки. В сучасних умовах господарювання життєво необхідним є формування та реалізація активної інноваційної політики, яка охоплюватиме підготовку наукових кадрів, запровадження програм розвитку інноваційного бізнесу, міжнародне наукове співробітництво тощо. Отже, на більш високому рівні конкурентоспроможного розвитку знаходяться економічні системи, що приймають участь у конкурентних взаємовідносинах на основі використання ефективних організаційних та технологічних переваг [3]. Інноваційна спроможність та технологічна готовність є невід'ємними складовими конкурентоспроможного розвитку національної економіки та аграрного сектору, зокрема, яка визначається як набір інституцій, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності економіки.

Одним із важливих і фундаментально значимих механізмів ринкового регулювання аграрної економіки й виробництва зокрема є інноваційний механізм або механізм інноваційного забезпечення. Він передбачає необхідність впровадження досягнень науки з метою оптимізації організаційно-економічних й техніко-технологічних факторів конкурентоспроможності. Цей механізм присутній в усіх інших механізмах і разом з інституціями визначає умови їх функціонування та результативність сільськогосподарської діяльності.

Інноваційний механізм як детермінанта ефективного ринкового регулювання повинен забезпечити створення й впровадження інновацій, які в аспекті формування дієвої регуляторної аграрної політики передбачають прийняття ефективних організаційно-технологічних, комерційних та адміністративно-управлінських рішень. Усе це має спрямовуватися на забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва як важливої соціально-економічної системи.

Розбудова дієвого інноваційного забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва на сучасному етапі повинна включати: створення реальних можливостей у галузі для прийняття нововведень; забезпечення інтегрованості аграрної науки й виробництва; стимулювання діяльності економічних суб'єктів у створенні та впровадженні селекційно-генетичних, виробничо-технологічних, організаційно-управлінських, економіко-екологічних інновацій; створення умов для забезпечення інноваційних проривів у землеробстві, рослинництві та тваринництві, селекційній роботі; мінімізацію інноваційних ризиків шляхом попередження й управління ними; формування дієвої інфраструктури створення й поширення інновацій та їх трансферу у виробництво.

Етап інноваційного розвитку в усіх галузях, у тому числі аграрному секторі, тісно пов'язаний із доміантним впливом базових ресурсів (земля, природно-кліматичні умови і т. д.). Проте конкурент-тні переваги, побудовані виключно на базових факторах є нестійкими і прямо залежними від зовнішнього впливу.

В удосконаленні інноваційних засад формування конкурентоспроможності аграрного виробництва України визначальним макроеко-номічним аспектом повинно стати забезпечення ефективної віддачі від науко-сних галузей, яка неможлива в сучасних умовах без реальної державної підтримки пріоритетних напрямів досліджень.

Вирішальним чинником конкурентоспроможності за таких умов є знання, які формуються за рахунок і у процесі інноваційної діяльності. Проте важливим аспектом приведення даного процесу в рух є чітке визначення пріоритетів інноваційного розвитку, створення сприятливого інституціонального середовища конкурентоспроможності та механізмів регулювання відносин суб'єктів. Усе це дасть можливість забезпечити інноваційність економіки як головну детермінанту її конкурентоспроможності, у тому числі на рівні галузевих підсистем.

Разом з тим, існуючі інституціональні умови розвитку аграрного виробництва створюють певний деструктив у формуванні можливостей сприйняття інновацій. Мається на увазі, що для переважної більшості виробників аграрного сектору характерні лише бажання і потреби в інноваціях. Проте, в існуючих умовах перерозподілу вартостей в агропродуктовому ланцюгу, за яких модернізація виробництва не завжди забезпечує прибутковість, застосування інновацій не є необхідною умовою, наприклад, цінової конкурентоспроможності. Часто засобом одержання прибутку є монопольна змова тощо.

У формуванні конкурентоспроможності інноваційна діяльність передбачає упровадження нововведень у вигляді нового чи удосконаленого продукту, технологічного процесу або підходу до організації праці та управління. Вона є комплексним багатоаспектним процесом поєднання знань і практичного досвіду створення інновацій за рахунок наукових, технологічних, організаційних, інституційних, управлінських змін. Лише сформувавши дієве інституціональне забезпечення розвитку конкурентоспроможності аграрного виробництва, можна розраховувати на сталий розвиток галузі в глобальній системі координат. Усе це означає побудову інноваційної моделі, яка передбачає власне інноваційний розвиток економіки галузі, а також її конкурентоспроможність [4].

На сьогодні приріст валового продукту у економічно розвинених країнах світу на 75–80 % визначається інноваційними досягненнями. Лідерами впровадження передових технологій є: Південна Корея, Сінгапур, США, Фінляндія, Швеція, Японія тощо. Населення цих країн становить всього близько 15 % від загальної чисельності людей, що населяють

планету. Однак на світовому ринку високо-технологічної продукції частка цих країн сягає майже 80 %. При цьому, частка України становить 0,1 %.

На рис. 1. представлений розподіл фінансування інноваційної діяльності за джерелами.

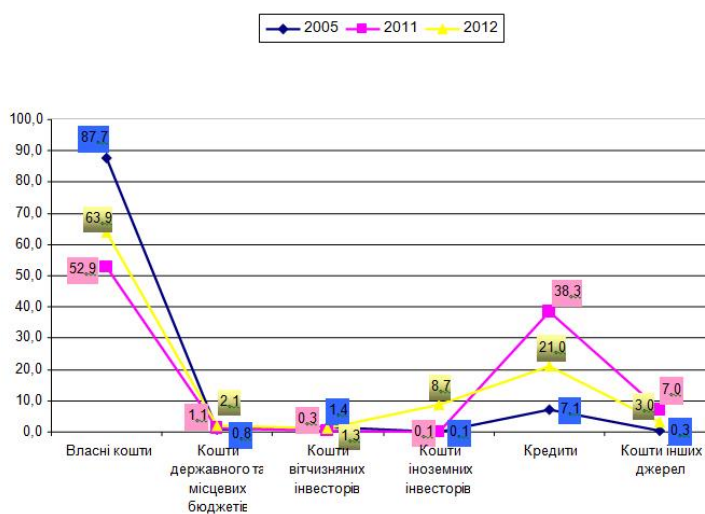

Рис. 1. Динаміка розподілу загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами, %

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Наведені дані свідчать про зміну структури фінансування інноваційної діяльності за джерелами. За аналізований період спостерігається однакова тенденція домінування в питомій вазі джерел фінансування власних коштів. Якщо у 2005 році власні кошти в інноваціях склали 87,7 %, то у 2011 р. та 2012 р. їх частка стала значно меншою – 52,9 % та 63,9 % відповідно. Питома вага коштів державного та місцевих бюджетів протягом досліджуваного періоду збільшується і складає у 2012 р. 2,1 % в загальній структурі. Суттєвим ресурсом, окрім власних коштів суб'єктів господарювання, є кредити та кошти іноземних інвесторів. Причому, роль кредитів у фінансуванні інноваційної діяльності зростає (з 7,1 % у 2005 р. до 21,0 % у 2012 р.). Кошти іноземних інвесторів у структурі фінансування значно більші за кошти вітчизняних інвесторів. Так, у 2012 р. кошти вітчизняних інвесторів складають 1,3 %, а зарубіжних інвесторів – 8,7 % коштів.

У 2012 р. у структурі фінансування на першому місці знаходяться власні кошти суб'єктів господарювання – 63,9 %, на другому – кредити (21,0 %), на третьому – кошти іноземних інвесторів (8,7 %), інші компоненти у структурі не відіграють суттєвої ролі (питома вага їх коливається від 1 до 3 %). На рис. 2 представлено співвідношення загального обсягу фінансування та фінансового забезпечення інноваційної діяльності аграрного сектора в розрізі сільськогосподарських і ветеринарних наук.

Аналіз наведених даних дозволяє стверджувати про значне збільшення обсягів фінансування витрат на інноваційну діяльність як в цілому по Україні, так і в аграрному секторі зокрема. Порівнюючи дані 2012 р. з даними 2005 р., спостерігаємо приріст обсягів фінансування в інноваційну сферу на

51,12 %. Крім цього, у звітному році виділено на інноваційний розвиток сільського господарства в 2,2 рази і на інноваційний розвиток ветеринарії в 2,1 рази більше фінансових ресурсів порівняно з обсягами фінансування 2005 р. Детальний аналіз фінансування інновацій в аграрний сектор за джерелами представлено у табл. 1. Більш ґрунтовне дослідження структури фінансування інноваційних витрат аграрної сфери за 2011–2012 рр. засвідчує про установлену структуру виділення фінансових джерел. Найбільша питома вага ресурсів фінансується за рахунок коштів бюджету (78,7 % – у 2011 р. і 79,5 % – у 2012 р.). На другому місці знаходяться власні кошти – 15,7 % і 14,8 % відповідно у 2011 та 2012 рр. І на третьому місці за питомою вагою – кошти замовників, а саме підприємств і організацій України (4,15 % і 4,84 % відповідно по роках дослідження).

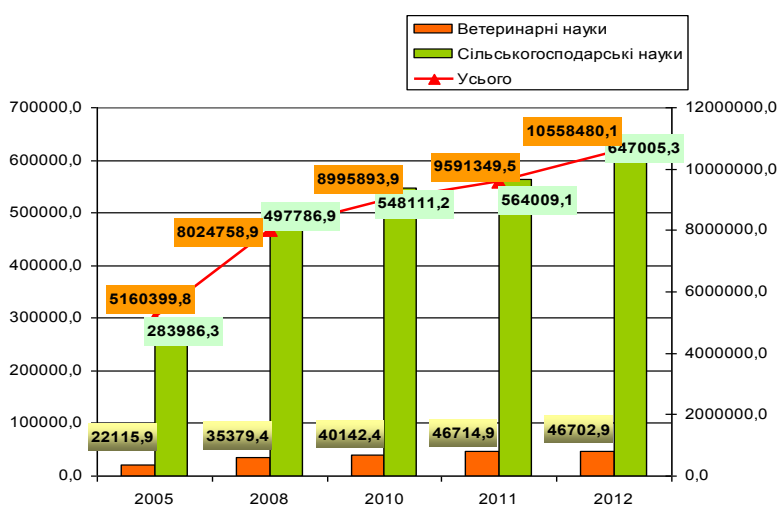

Рис. 2. Фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт в Україні та в аграрному секторі, тис. грн.

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

До основних факторів, що сповільнюють впровадження інноваційних технологій в аграрній економіці України належать: падіння виробництва сільськогосподарської продукції, детехнологізація і деіндустріалізація аграрного сектору; сировинний характер українського експорту сільськогосподарської продукції; низький рівень затребуваності результатів аграрної науки сільськогосподарським виробництвом, занедбаність системи профтехнічної освіти, яка б забезпечила село кваліфікованою робочою силою; наміри потенційних інвесторів та байдужість українських підприємств до власної землі; скуповування прав засновників сільськогосподарських підприємств, що призводить до відчуження значної кількості угідь із сільськогосподарського виробництва; недоступність кредитних ресурсів для придбання сучасної матеріальної бази.

В аграрному секторі економіки України відсутній дійовий організаційно-економічний механізм стимулювання масштабних науково-технологічних змін. Державні інноваційні програми часто не забезпечують досягнення конкретних кінцевих ре-

зультатів. Міністерство аграрної політики та продовольства України, місцеві органи влади і самоврядування посилаються на недостатність коштів для повного задоволення інноваційної трансформації відповідних галузей аграрного сектору, а недержавні комерційні структури не зацікавлені у здійсненні довгострокових проектів, які б забезпечували базові технологічні зміни. Водночас нині галузь агропродовольчого виробництва в силу своїх специфічних особливостей та обмежених економічних і техніко-технологічних можливостей не може ефективно функціонувати без державної підтримки, яка, як правило, ґрунтується не тільки на власній інноваційній політиці, але й на регулюванні інноваційної політики в галузі [6].

5. Апробація результатів дослідження

Подолання технологічного відставання національного аграрного сектору в короткостроковій перспективі зумовлює необхідність формування цілісної системи складових, нових системних підходів щодо розвитку підприємництва в науково-технічній сфері, освоєння інновацій у виробництво, тобто організаційно-економічного механізму розвитку інноваційних процесів. Структурно формування організаційно-економічного механізму активізації інноваційного розвитку аграрної сфери виробництва, тобто взаємозв'язку та взаємодії організаційної й економічної складових механізму, можна об'єднати у три блоки. Перший – теоретичні та методологічні основи інновацій, узгодження стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору з урахуванням наявного інноваційного потенціалу й оцінка сучасного стану розвитку галузі. Другий блок – відображає складові механізму регулювання інноваційної діяльності, а також реформування сільськогосподарських підприємств (або виробничого процесу) як основної передумови сприйняття інноваційних процесів у виробничій діяльності. Третій блок – основні напрями активізації інноваційної діяльності підприємств галузі. У сукупності всі три блоки створюють комплексну систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами, засобами, методами та іншими складовими інноваційної діяльності й спрямовані на забезпечення визначених параметрів інноваційного розвитку. При цьому складові економічного блоку мають цільову інноваційну спрямованість, оскільки метою формування стратегічного потенціалу є досягнення певних економічних цілей у діяльності підприємств галузі на інноваційній основі, а складові організаційного блоку варто розглядати як організацію досягнення економічних цілей [6]. На основі результатів наукових досліджень, узагальнення провідного досвіду та власних спостережень нами розроблений організаційно-економічний механізм активізації інновацій спрямований на досягнення конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору (рис. 3).

Таблиця 1
Структура витрат на реалізацію наукомістких інновацій за джерелами в аграрному секторі економіки України, 2011–2012 рр.*

Джерела фінансування	2011 рік		2012 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Усього	564009,1	100	647005,3	100
в тому числі за рахунок:				
коштів бюджету (усього)	444019,7	78,72	514275,8	79,48
в т.ч. державного бюджету	443676,1	78,66	512734,4	79,24
Коштів фонду спеціального призначення	2315,8	0,41	2316,2	0,35
Власних коштів	88562,2	15,7	95781,2	14,8
Коштів замовників: – підприємств (організацій) України	23401,6	4,15	31339,5	4,84
– іноземних держав	3236,3	0,57	1370,7	0,21
Кошти інших джерел	2473,5	0,43	1921,9	

*Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Взаємовідносини між учасниками інноваційного процесу в розробленому механізмі набувають форми підприємницького партнерства. Суб'єкти господарювання тут тісно співпрацюють із фінансово-кредитними, науковими установами, інвесторами, постачальниками і збутовими структурами, під яким розуміємо активну спільну підприємницьку діяльність на партнерських засадах для задоволення суспільних потреб в продукції аграрного сектору [6]. Держава як головний суб'єкт підприємницької діяльності визначає пріоритети у сфері інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, встановлює правові, економічні й організаційні засади державного регулювання розвитку ринку наукомісткої продукції, створює умови для формування та реалізації наявного наукового й інтелектуального потенціалу в аграрній сфері, підтримує їхній розвиток через систему фінансово-кредитних і податкових інструментів, а також формує організаційні важелі інформаційного та ресурсного забезпечення для ефективної інноваційної діяльності.

Державна підтримка у побудові інноваційної економіки не зводиться тільки до кількісних характеристик державних витрат, не менш

важливим є формування у суспільній свідомості творчого підходу до цього процесу, зокрема: нестандартність мислення, готовність до безперервних інновацій, володіння інформаційними технологіями, колективної творчої праці й індивідуальної відповідальності.

Процес формування діяльності, розподіл завдань, повноважень підприємницьких структур, відповідальності за досягнення загальної мети всіма учасниками технологічного процесу виробництва агропродовольчої продукції забезпечують організаційні компоненти (організація, планування, стимулювання, моніторинг, оцінка результатів діяльності агроформувань із застосуванням сучасних ресурсощадних технологій).

Важливою функцією організаційно-економічного механізму є стимулювання (моральне і матеріальне заохочення) усіх працівників, які беруть участь в інноваційному процесі, що потребує, у свою чергу, постійного контролю за перебігом робіт, обліку й оцінки, а також аналізу ефективності діяльності. Страхування як складова даного механізму – це формування, розподіл і використання спеціального страхового фонду для відшкодування втрат і збитків, пов'язаних із форс-мажорними умовами інноваційної діяльності.

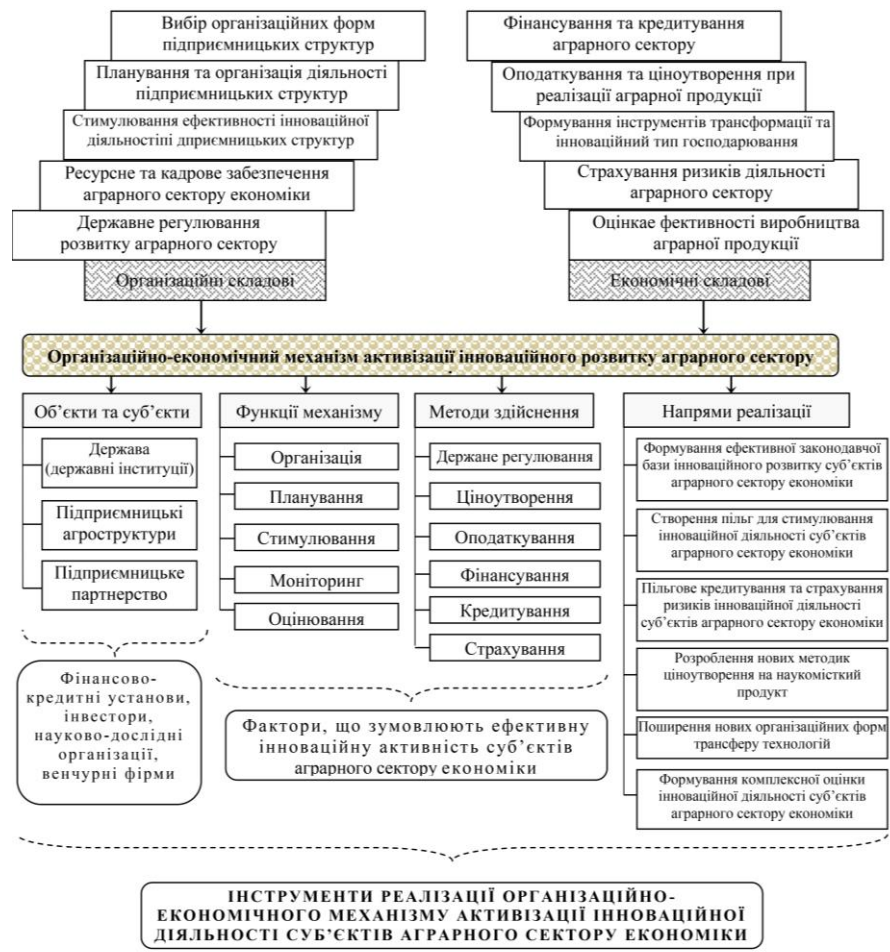

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України

Ціноутворення на наукомістку сільськогосподарську продукцію залежить від характеру економічних відносин, сформованих у процесі виробництва, тенденцій на аграрному ринку, зрівноваження попиту і пропозиції.

Реалізація організаційно-економічного механізму активізації інноваційного розвитку здійснюється через інструменти державного регулювання (нормативно-правові акти, пільгове оподаткування, надання пільгових кредитів). При формуванні організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку галузі необхідно визначити зовнішні, внутрішні, політичні, організаційно-економічні, соціальні, ринкові, збутові й інші чинники та їхній вплив на активізацію інноваційної діяльності підприємницьких структур.

6. Висновки

За результатами дослідження встановлено, що одним із головних напрямів активізації інноваційних процесів в аграрному секторі економіки є забезпечення цивілізованого конкурентного середовища в інноваційній сфері та ефективного державного регулювання. Доведено, що ринкові механізми в процесі підприємницької діяльності мають прогалини, а діючі напрями інвестування капіталу здебільшого не забезпечують одержання прогнозованого прибутку, відбувається порушення процесу його відтворення. Потрібний потужний імпульс із боку держави щодо забезпечення структурної перебудови економіки на новій технологічній основі, реалізації пріоритетів концентрації ресурсів, збільшення у рази обсягу фінансування ключових напрямів становлення інноваційної моделі розвитку. Управлінські структури аграрного сектору економіки, застосовуючи важелі організаційно-економічного механізму, мають можливість розвивати стратегічні напрями на основі виявлення внутрішньогосподарських резервів і визначення способів підвищення інноваційної активності сільськогосподарських підприємств.

Отже, інноваційна діяльність забезпечує створення й поширення інновацій в сільському господарстві та є гнучким індикатором його конкурентоспроможності. Підвищення конкурентоспроможності дозволяє підприємству мати запас достатньо розвинутих конкурентних переваг, що забезпечують його функціонування за умов несприятливих змін зовнішнього економічного середовища. На рівень підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств найважливіший вплив мають наступні фактори: науково-технічний рівень і ступінь удосконалювання технології виробництва, використання новітніх винаходів і відкриттів, упровадження сучасних засобів автоматизації виробництва.

Інноваційний процес в сільському господарстві має свої характерні риси, які пов'язані з особливостями сільськогосподарського виробництва. Управління інноваційною діяльністю в аграрному секторі економіки повинно охоплювати блок управління (управління агропромисловим виробництвом, науково-технічним прогресом та інноваційним процесом), аграрну науку, інформаційно-консультаційну діяльність та освоєння інновацій на сільськогосподарських підприємствах. Такий підхід забезпечить прискорен-

ня науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності в галузі і сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності.

Література

1. Шматенко, Р. М. Інноваційна діяльність – основа розвитку вітчизняного сільського господарства [Текст] / Р. М. Шматенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – № 6/2. – С. 159–162
2. Володін, С. А. Інноваційний розвиток аграрної науки [Текст] / С. А. Володін. – К.: МАУП, 2006. – 400 с.
3. Геєц, В. М. Проблемные вопросы инновационного пути развития экономики Украины [Текст] / В. М. Геєц // Вісник Інституту економіки та прогнозування. – 2008. – № 1. – С. 3–10.
4. Лузан, Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія [Текст] / Ю. Я. Лузан. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 472 с.
5. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
6. Тивончук, С. О. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційного розвитку агропродовольчого комплексу України в ринкових умовах (концептуальні та методичні положення) [Текст] / С. О. Тивончук, Я. О. Тивончук // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 98–105.
7. Шубравська, О. Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки України: теоретико-методологічний аспект [Текст] / О. Шубравська // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 27–35.
8. Шубравська, О. В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектору економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії [Текст] / О. В. Шубравська // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 90–102.
9. Монастирський, Г. Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня [Текст]: монографія / Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : Економічна думка; ТНЕУ, 2010. – 464 с.

References

1. Shmatenko, R. M. (2011). Innovatsijna diial'nist' – osnova rozvytku vitchyznianoho sil'skoho hospodarstva [Innovative activity – the basis of domestic agriculture]. Visnyk Sum'skoho natsional'noho ahrarnoho universytetu, 6/2, 159–162.
2. Volodin, S. A. (2006). Innovatsijnij rozvytok ahrarnoi nauky [Innovative development of agricultural science]. Kyiv: MAUP, 400.
3. Heets, V. M. (2008). Problemnye voprosy innovatsionnoho puti razvityia ekonomiky Ukrainy [Problematic issues of innovative development of economy of Ukraine]. Visnyk Instytutu ekonomiky ta prohnozuvannia, 1, 3–10.
4. Luzan, Yu. Ya. (2010). Orhanizatsino-ekonomichnyj mekhanizm zabezpechennia rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy [Organizing and economic mechanism to ensure development of agricultural production in Ukraine]. Kyiv: NNTs IAE, 472.
5. Lupenko, Yu. O., Mesel'-Veseliak, V. Ya. (2012). Stratehichni napriamy rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic Direction of Agriculture of Ukraine for the period 2020]. Kyiv: NNTs "IAE", 182.
6. Tyvonchuk, S. O., Tyvonchuk, Ya. O. (2013). Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm aktyvizatsii innovatsijnoho rozvytku ahroproduchol'choho kompleksu Ukrainy v rynkovykh umovakh (kontseptual'ni ta metodychni polozhennia) [Organizational-economic mechanism of innovational development agroindustrial complex of Ukraine in market conditions (conceptual and methodological position)]. Ekonomika APK, 7, 98–105.

7. Shubravs'ka, O. (2012). Innovatsijnyj rozvytok ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichnyj aspekt [Innovative development of the agricultural sector of Ukraine: Theoretical aspects]. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 27–35.

8. Shubravs'ka, O. V. (2010). Innovatsijni transformatsii ahroprodoval'choho sektora ekonomiky: svitovi tendentsii ta vitchyzniani realii [Innovative transformation of agri-

food sector: global trends and local realities]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 3, 90–102.

9. Monastyr's'kyj, H. L. (2010). Modernizatsijna paradyma upravlinnia ekonomichnym rozvytkom terytorial'nykh spil'not bazovoho rivnia [Management's modernization paradigm of economic development of local communities baseline]. *Ternopil': Ekonomichna dumka*, 464.

*Рекомендовано до публікації д-р екон. наук, професор Морозов Р. В.
Дата надходження рукопису 25.02.2015*

Кирилов Юрій Євгенович, кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту організацій, ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет», вул. Р. Люксембург, 23, м. Херсон, Україна, 73006
E-mail: kirilov_je@ukr.net

УДК 336.1+336.7

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.39752

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

© К. П. Проскура

У статті досліджені умови і проблеми захисту прав споживачів в розрізі окремих видів фінансових послуг та визначено напрями удосконалення системи захисту справ споживачів фінансових послуг шляхом перегляду повноважень і відповідальності державних контролюючих органів, фінансових установ, а також підвищення рівня інформатизації та фінансової освіти користувачів фінансових послуг

Ключові слова: фінансова установа, захист прав споживачів, фінансова послуга, депозит, кредит, відсотки

The paper studies the conditions and problems of consumer protection in the context of certain types of financial services and directions of improving the system of consumer protection of financial services by reviewing the powers and responsibilities of government control bodies, financial institutions, and by improving the level of informatization and financial education of financial services users

Keywords: financial institution, consumer protection, financial service, deposit, credit, interest

1. Вступ

Система захисту прав споживачів фінансових послуг має охоплювати декілька аспектів: забезпечувати контроль за дотриманням фінансовими установами положень законодавства про захист прав споживачів та етичних принципів, що визначаються виходячи зі специфіки їх діяльності; створювати інформаційне поле для споживачів щодо видів, умов надання та споживчих властивостей фінансових послуг; підтримка споживачів фінансових послуг у вирішенні спорів з фінансовими установами. Як показують дослідження, дана система в Україні є недосконалою і не дозволяє споживачам фінансових послуг відчувати себе захищеними від недобросовісної поведінки у сфері фінансових послуг, що, у свою чергу, негативно впливає на стан та розвиток фінансово-кредитної системи в цілому та на обсяги і вартість фінансових послуг зокрема. На сьогодні діяльність щодо захисту прав споживачів фінансових послуг потребує удосконалення на рівні державного регулювання, посилення ролі і відповідальності державних контролюючих органів в цій галузі, стимулювання і сприяння розвитку діяльності громадських об'єднань, що покликані сприяти підвищенню рівня захищеності клієнтів фінансових уста-

нов; посилення відповідальності самих фінансових установ та формування кодексів етики їх роботи зі своїми клієнтами; підвищення фінансової грамотності та поінформованості споживачів фінансових послуг – як юридичних, так і фізичних осіб.

2. Постановка проблеми

З врахуванням глибокої кризи фінансової кредитної системи, яка нині має місце в Україні, питання захисту прав споживачів стоять надзвичайно гостро. Це зумовлено незадовільним фінансовим становищем багатьох фінансових установ, неможливістю виконати ними свої договірні зобов'язання перед споживачами їх послуг, недобросовісною поведінкою під час складання та підписання договорів щодо надання фінансових послуг користувачам, часто необгрунтованою вартістю фінансових послуг, неправомірним переглядом вартості послуг після укладання договору, а також слабкою системою державного контролю за фактами порушення фінансовими установами прав та інтересів їх клієнтів.

Дана проблема знаходиться в полі зору міжнародних фінансових організацій, законодавчих та виконавчих органів влади, громадських організацій, науковців та кваліфікованих фахівців – практиків у